

Θεμελή Όλγα - Γιοβαζολιάς Άκης

Τμήμα Ψυχολογίας
Πανεπιστημίου Κρήτης

«Ζητήματα παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων των παιδιών στις σύγχρονες κοινωνίες: Διερεύνηση στάσεων και αντιλήψεων για τη χρήση της σωματικής τιμωρίας και άλλων μέσων διαπαιδαγώγησης των ανηλίκων»

1.Εισαγωγή

Ως σωματική τιμωρία ορίζεται η χρήση φυσικής δύναμης με την πρόθεση του πόνου με σκοπό τη διόρθωση ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς (Straus, 1994). Μορφές σωματικής τιμωρίας μπορεί να είναι μεταξύ άλλων: το «ξύλο», το χαστούκι, το άγριο σπρώξιμο, το χτύπημα με αντικείμενο, το ταρακούνημα, το τράβηγμα (αυτιού, μαλλιών κ.λπ.), το δάγκωμα, ο εξαναγκασμός του παιδιού σε άβολες στάσεις, η άρνηση ικανοποίησης βιολογικών αναγκών του κ.α.. Διαφοροποιείται από τη σωματική κακοποίηση γιατί δεν επιφέρει σοβαρό φυσικό τραυματισμό. Μελέτες έχουν δείξει ότι πολλοί γονείς χρησιμοποιούν την σωματική τιμωρία ως πρωταρχικό μέσο πειθαρχίας των παιδιών τους (Graziano, Hamblen, & Plante, 1996 · Straus & Stewart, 1999).

Η έρευνα γύρω από το αιτιολογικό υπόβαθρο του συγκεκριμένου μέσου διαπαιδαγώγησης δεν έχει καταλήξει ακόμη σε ασφαλή συμπεράσματα. Ερευνητικά αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η χρήση της σωματικής τιμωρίας αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Το νεαρό της ηλικίας των γονέων (Straus & Moynihan, 1994 · Wolfner & Gelles, 1993) καθώς και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο βρέθηκε να τελούν σε αιτιώδη σχέση με την εν λόγω μέθοδο συμμόρφωσης (Pleck, 1986). Για τους νεότερους και λιγότερο μορφωμένους γονείς, η άσκηση του γονεϊκού ρόλου αποτελεί μια ιδιαίτερα αγχωτική εμπειρία καθώς αφενός μεν δυσκολεύονται στο χειρισμό δυσχερών καταστάσεων, αφετέρου δε, αδυνατούν να αντιληφθούν τα δυσμενή αποτελέσματα της χρήσης βίας. Τα παραπάνω ευρήματα είχαν επιβεβαιωθεί και κατά το παρελθόν από προηγούμενες έρευνες (Erlanger, 1974 · Duvall & Booth, 1979 · Escovar & Escovar, 1985). Επιπρόσθετα, οι μητέρες φαίνεται να καταφεύγουν συχνότερα σε σχέση με τους πατεράδες στη σωματική τιμωρία των παιδιών τους (Straus & Moynihan, 1994 · Wolfner & Gelles, 1993).

2. Η έκταση του φαινομένου και οι επιπτώσεις του

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει πληθώρα ερευνητικών δεδομένων που αποδεικνύουν τη διαδεδομένη χρήση της σωματικής τιμωρίας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Μια από τις σημαντικότερες έρευνες που διεξήχθησαν στην Αμερική για την άσκηση βίας κατά των παιδιών, διαπίστωσε ότι το 94 τοις εκατό των γονέων έκανε χρήση σωματικής τιμωρίας τους προηγούμενους 12 μήνες (Straus & Stewart, 1999). Μια άλλη μελέτη σε εθνικό επίπεδο, πάλι στις Η.Π.Α, έδειξε ότι η σωματική τιμωρία κατά μέσο όρο χρησιμοποιείται σε παιδιά 2-3 ετών περίπου τρεις φορές εβδομαδιαίως (Giles-Sims, Straus, & Sugarman, 1995).

Σε μελέτη η οποία έλαβε χώρα στη Μεγάλη Βρετανία με τη συμμετοχή γονέων από 400 οικογένειες, αποδείχθηκε ότι ένα στα έξι παιδιά είχε δεχθεί σοβαρή σωματική τιμωρία από τις μητέρες τους. Ως σοβαρή τιμωρία ορίστηκε η πρόθεση ή η πιθανότητα να προκληθεί σωματικό ή ψυχολογικό τραύμα, η χρήση συσκευών ή άλλων αντικειμένων, καθώς και οι επαναλαμβανόμενες για μεγάλο χρονικό διάστημα τέτοιου είδους ενέργειες (Smith, 1995 · Nobes & Smith, 1997).

Στην Ελλάδα οι διαστάσεις του προβλήματος της χρήσης της σωματικής τιμωρίας προκύπτουν από ανάλογα ερευνητικά δεδομένα.

Έρευνα που διεξήχθη στην περιοχή της Αττικής κατά τα έτη 1994-97, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 591 οικογενειών μαθητών δημοτικών σχολείων, έδειξε ότι το ποσοστό χρήσης της σωματικής τιμωρίας ανερχόταν στο 65,5 τοις εκατό του δείγματος. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της σωματικής τιμωρίας ως μεθόδου διαπαιδαγώγησης, βρέθηκε ότι το 90 τοις των παιδιών επαναλάμβαναν την πράξη για την οποία τιμωρήθηκαν, και μάλιστα το 44 τοις εκατό εξ αυτών, μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Στο ερώτημα «Τι, κατά την γνώμη σας, διευκολύνει περισσότερο ένα γονιό στο μέγαλωμα του παιδιού του» οι απαντήσεις που δόθηκαν είχαν ως εξής:

1. Το μεγαλύτερο ποσοστό (47.6%), ανέφεραν τη σημασία των σχέσεων ανάμεσα στο ζευγάρι. Η ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των γονιών σε θέματα διαπαιδαγώγησης, η συμπαράσταση μεταξύ των συζύγων, το μοίρασμα της φροντίδας των παιδιών με το σύντροφο, η μεγαλύτερη συμμετοχή του πατέρα και γενικά ο καταμερισμός εργασιών στο σπίτι και η αλληλοκατανόηση είναι τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα που δόθηκαν.

2. 44.6% όλων των περιπτώσεων αναφέρθηκαν στη σημασία του οικονομικού παράγοντα. Η οικονομική άνεση, οι καλές συνθήκες διαβίωσης, η ύπαρξη σταθερής εργασίας και εισοδήματος υπογραμμίστηκαν ως σημαντικοί παράμετροι στην κατηγορία αυτή.
3. 40.8% των απαντήσεων αφορούσε την ποιότητα των σχέσεων γονιών - παιδιών.
4. 37.3% του συνόλου του δείγματος απάντησαν ότι το μέγλωμα ενός παιδιού μπορεί να διευκολυνθεί μέσα από το ρόλο του σχολείου καθώς και το ρόλο των ειδικών.

Αξίζει επίσης να τονιστεί ότι η πλειονότητα των γονέων δήλωσαν τη συμφωνία τους για την απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας και στη χώρα μας (Fereti & Stavrianaki, 1997 · Φερέτη, 2000).

Από την πρωτοποριακή μελέτη του David Gil (1970) μέχρι και σήμερα, πλήθος ερευνών τονίζουν τις αρνητικές συνέπειες της χρήσης της σωματικής τιμωρίας στους ανήλικους. Τα ερευνητικά αποτελέσματα τονίζουν ότι η υιοθέτηση του εν λόγω μέσου σωφρονισμού αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Eron, 1996 · Straus, Sugarman, & Giles-Sims, 1996 · Straus & Mouradian, 1998), σχετίζεται με την εμφάνιση ψυχολογικών διαταραχών (Larzelere, 2000) και την υιοθέτηση επιθετικής συμπεριφοράς (Nobe & Smith, 1997). Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ότι η εμπειρία σωματικής τιμωρίας αποτελεί παράγοντα κινδύνου για μετέπειτα χρήση σωματικής βίας από το άτομο που την έχει υποστεί (Straus & Yodanis, 2000 · Strauss, 2000).

3. Η κατάργηση της σωματικής τιμωρίας στην Ελλάδα (Ν. 3500/2006)

Οι σχέσεις γονέων και τέκνων διέπονται από διατάξεις του οικογενειακού δικαίου. Η ανατροφή του παιδιού αποτελεί περιεχόμενο της επιμέλειας που ρυθμίζεται στον Αστικό Κώδικα. Σύμφωνα με το άρ.1518 ΑΚ, *«η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δε θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου»*. Όπως ορθά ωστόσο επισημάνθηκε, η ρύθμιση αυτή είναι αντιφατική δεδομένου ότι *«η αξιοπρέπεια κατεξοχήν θίγεται με τις σωματικές ποινές»* (Μανωλεδάκης, 1984).

Το γεγονός ότι ο νόμος δεν περιλάμβανε ρητή απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας, οδήγησε το Συνήγορο του Πολίτη, με την ιδιότητά του ως Συνηγόρου του Παιδιού, να εκδώσει το Μάρτιο του 2005 δημόσια θέση με την οποία πρότεινε προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης νομοθετική ρύθμιση με σκοπό την τροποποίηση του άρθρου 1518 ΑΚ, έτσι ώστε να καθίσταται σαφές ότι *«πράξεις σωματικής τιμωρίας δεν περιλαμβάνονται στα*

επιτρεπτά σωφρονιστικά μέτρα» που προβλέπει η διάταξη» (www.synigoros.gr - www.somatikitimoria.gr)

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης ανταποκρινόμενο στην παραπάνω πρόταση περιέλαβε το ζήτημα στο νομοσχέδιο που προετοίμασε «για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας». Λαμβάνοντας υπόψη του τις εισηγήσεις της αρμόδιας νομοπαρασκευαστικής επιτροπής αποφασίστηκε τελικά ο σχετικός νόμος 3500/2006 να περιλάβει στο άρθρο 4, με τίτλο «Σωματική βία σε βάρος ανηλίκων», την παρακάτω διάταξη: **«Επί ασκήσεως σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου, ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα».** Το εν λόγω άρθρο ορίζει μεταξύ άλλων ότι: **«Αν ο πατέρας ή η μητέρα παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια του προσώπου του τέκνου ή την διοίκηση της περιουσίας τους ή αν ασκούν το λειτούργημα αυτό καταχρηστικά ή δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει οποιοδήποτε πρόσφορο μέτρο... μπορεί ιδίως να αφαιρέσει από τον ένα γονέα την άσκηση της γονικής μέριμνας ολικά ή μερικά ...».**

Αξίζει στο σημείο αυτό να υπογραμμιστεί ότι ο νομοθέτης απέφυγε να χρησιμοποιήσει τη φράση «σωματική τιμωρία», προτιμώντας αυτή της «σωματικής βίας». Ωστόσο στην αιτιολογική έκθεση του σχετικού νόμου αναφέρεται ότι: «Ως σωματική βία πρέπει να αντιμετωπίζεται κάθε πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο με σκοπό το σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του». Επίσης σημειώνεται ότι «...με τη ρύθμιση του άρθρου 4 καθίσταται σαφές ότι η σωματική τιμωρία σε βάρος των τέκνων δεν περιλαμβάνεται στα επιτρεπτά μέτρα σωφρονισμού του άρθρου 1518 του Αστικού Κώδικα».

Να τονιστεί ότι το Ελληνικό Δίκαιο περιλαμβάνει σαφείς προβλέψεις για την προστασία των πολιτών, ενηλίκων και ανηλίκων, από κάθε μορφής βία.

Ειδικότερα στο άρθρο 7 του Συντάγματος παρ.2 ορίζεται ότι: «Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως ο νόμος ορίζει». Επίσης, το άρθρο 5 παρ. 2 κατοχυρώνει το δικαίωμα προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας όλων όσων βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια. Οι ανήλικοι, σύμφωνα με της σύγχρονες αντιλήψεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, είναι πλήρη υποκείμενα συνταγματικών δικαιωμάτων και επωφελούνται όλων των ρυθμίσεων του Συντάγματος.

Τη ρητή κατάργηση της σωματικής τιμωρίας στη χώρα μας υποδεικνυε και το άρθρο 19 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού: «*Τα συμβαλλόμενα κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί.*» και το άρθρο 37 εδ.α': «*Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαγρυπνούν ώστε : α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση.*»

Υπενθυμίζεται δε ότι στην ελληνική έννομη τάξη, η σωματική τιμωρία στο πλαίσιο της σχολικής πειθαρχίας απαγορεύεται ρητά στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με το άρ.13 παρ.8 π.δ. 201/1998 που επαναλαμβάνει τη διατύπωση του άρ.8 π.δ.497/81. Όσον αφορά δε τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το π.δ. 104/1979 δεν περιλαμβάνει τη σωματική τιμωρία στα -περιοριστικά αναφερόμενα- επιτρεπτά μέσα σχολικής πειθαρχίας του άρ.27 (Μόσχος & Θεμελή, 2007).

Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Πρωτοβουλίας για την Εξάλειψη κάθε μορφής Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, (www.endcorporalpunishment.org), η χρήση της σωματικής τιμωρίας στο πλαίσιο της οικογένειας απαγορεύονταν μέχρι το 2006 με ρητή διάταξη στον νόμο, σε 17 από τις 46 χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης.

4. Στάσεις-Αντιλήψεις

Οι στάσεις και οι αντιλήψεις γύρω από τη σωματική τιμωρία τελούν σε αιτιώδη σχέση με το ανάλογο πολιτιστικό και κοινωνικό πλαίσιο. Έτσι, στις Η.Π.Α για παράδειγμα, οι πολιτιστικές νόρμες - έχοντας δεχθεί επιδράσεις από διάφορες νομικές και θρησκευτικές παραδόσεις- ενθαρρύνουν τη χρήση της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς και σε έναν μικρότερο βαθμό, και από τους δασκάλους (Graziano & Kuncze, 1992 · Greven, 1990 · Straus, 1991). Το 1988, μια έρευνα σε εθνικό επίπεδο διαπίστωσε ότι το 80 τοις εκατό των Αμερικανών συμφώνησε (σε πολλές περιπτώσεις έντονα) ότι «είναι μερικές φορές απαραίτητο να πειθαρχηθεί ένα παιδί με ένα δυνατό ξύλισμα» (Flynn, 1994). Τα περισσότερα άτομα φαίνεται ότι αναπτύσσουν μια ευνοϊκή (θετική) στάση

απέναντι στη σωματική τιμωρία πολύ προτού γίνουν οι ίδιοι γονείς. Η έρευνα των Graziano και Namaste (1990) σε ένα δείγμα περίπου 700 πρωτοετών φοιτητών απέδειξε πως η συντριπτική πλειοψηφία υποστηρίζει τη χρήση της σωματικής τιμωρίας. Ειδικότερα, τέσσερις στους πέντε φοιτητές θεωρούσαν ότι αποτελεί δικαίωμα των γονέων. Επιπλέον, τα δύο τρίτα πίστευαν ότι η σωματική τιμωρία είναι μια αποτελεσματική παιδαγωγική μέθοδος ενώ σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες συμφώνησαν ότι τα παιδιά πρέπει να υποβάλλονται σε κάποιου είδους τιμωρία προκειμένου να διδαχθούν την πειθαρχία και την υπακοή. Επιπρόσθετα, έχει διαπιστωθεί ότι οι φοιτητές οι οποίοι είχαν εμπειρίες σωματικής τιμωρίας ως παιδιά, ήταν πιθανότερο να την εγκρίνουν ως μέσο διαπαιδαγώγησης σε σχέση με τους φοιτητές που δεν είχαν παρόμοιες εμπειρίες (Bryan & Freed, 1982 · Graziano & Namaste, 1990).

Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι ακόμη και οι επαγγελματίες υψηλού μορφωτικού επιπέδου τείνουν να υποστηρίζουν την σωματική τιμωρία των παιδιών. Ο McCormick (1992) αξιολόγησε τις στάσεις 619 οικογενειακών γιατρών και παιδιάτρων της πολιτείας του Οχάιο όσον αφορά τη χρήση της σωματικής τιμωρίας. Το 70 τοις εκατό των οικογενειακών γιατρών ενέκρινε τη χρήση της σωματικής τιμωρίας, έναντι του 59 τοις εκατό των παιδιάτρων. Σε μια παρόμοια έρευνα (Tirosh, Shechter, Cohen, & Jaffe, 2003) βρέθηκε ότι το 58 τοις εκατό σε ένα δείγμα 107 οικογενειακών γιατρών στο Ισραήλ ήταν θετικά διακείμενο προς την χρήση της σωματικής τιμωρίας ως μέσο πειθαρχίας από τους γονείς.

Μια έρευνα σε διευθυντές δημοτικών σχολείων και Γυμνασίων στη Νότια Καρολίνα διαπίστωσε ότι τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων υποστήριζε τη χρήση σωματικής τιμωρίας στα σχολεία και θεωρούσε ότι αν ποτέ αυτή απαγορευόταν, τότε θα αυξάνονταν τα προβλήματα πειθαρχίας των μαθητών (Kenny, 2004).

Αντίθετα, το παράδειγμα της Σουηδίας απέδειξε την ανάγκη για ρητή απαγόρευση της χρήσης βίας στη διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων. Υπήρξε η πρώτη χώρα διεθνώς που κατήργησε νομοθετικά τη σωματική τιμωρία στα παιδιά. Το 1979, ο νόμος που θεσπίστηκε όριζε ότι “τα παιδιά δεν πρέπει να υποβάλλονται σε σωματική τιμωρία ή οποιαδήποτε άλλη επιβλαβή ή ταπεινωτική αντιμετώπιση” (Durrant, 2003).

Ένας από τους βασικούς στόχους της σουηδικής απαγόρευσης ήταν η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και η τροποποίηση των υπαρχουσών παραδοσιακών αντιλήψεων, υπογραμμίζοντας ότι η σωματική τιμωρία αφενός μεν προσβάλλει την αξιοπρέπεια των παιδιών, αφετέρου δε πως είναι αναποτελεσματική (Sverne, 1993).

Σημαντικά είναι τα στοιχεία μιας ενδιαφέρουσας έρευνας αξιολόγησης της απαγόρευσης (Statistics Sweden, 1996). Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να δηλώσουν τις στάσεις τους απέναντι στη συχνότητα χρήσης και τις προτιμώμενες μορφές σωματικής τιμωρίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μόνο το 11 τοις εκατό ανέφεραν μια θετική στάση σε ήπιες χρήσης βίας. Πιο συγκεκριμένα, το 80 τοις εκατό των μητέρων συμφώνησε ότι ακόμη και το ελαφρύ χτύπημα σε μη ευαίσθητα μέρη του σώματος δεν οδηγεί αναγκαία και στην επιθυμητή συμπεριφορά, το 79 τοις εκατό διαφώνησε με την άποψη ότι μερικές φορές αποτελεί τον μόνο τρόπο συμμόρφωσης των παιδιών και τέλος το 90 τοις εκατό διαφώνησε με το ότι αποτελεί τον καλύτερο τρόπο πειθάρχησης. Τα αποτελέσματα συνεπώς δείχνουν ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Σουηδών αμφισβητεί σημαντικά τη χρησιμότητα και την αποτελεσματικότητα της υπό εξέταση μεθόδου στην διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων.

Μια σειρά από μελέτες που ακολούθησαν, επιβεβαίωσαν τα παραπάνω συμπεράσματα. Οι Jutengren και Palmérus (2002) συνέκριναν τις αντιλήψεις γύρω από τη σωματική τιμωρία σε δύο δείγματα πατεράδων από τη Σουηδία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Διαπίστωσαν ότι οι Σουηδοί πατεράδες σε σχέση με τους Αμερικανούς ήταν λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιήσουν ή να προτείνουν τη χρήση της σωματικής τιμωρίας ως μέσο τροποποίησης μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς των παιδιών τους. Περαιτέρω ο Burns (1992), αξιολογώντας την πρωτοποριακή κίνηση της Σουηδίας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στη συγκεκριμένη χώρα μετά τη θέσπιση της νομοθεσίας υπήρξε μια σημαντική αλλαγή στην κοινή γνώμη. Λίγο αργότερα, ο Straus (1994) τόνισε ότι με την απαγόρευση της χρήσης σωματικής τιμωρίας, την οποία ακολούθησε εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, η χρήση της μειώθηκε σημαντικά. Το παράδειγμα της Σουηδίας ακολούθησαν με ανάλογες απαγορεύσεις και άλλες χώρες στην Ευρώπη. Ενδεικτικά αναφέρουμε την Φινλανδία (1983), τη Νορβηγία (1987), την Αυστρία (1989), την Κύπρο (1994), τη Δανία (1997), τη Λετονία (1998), την Κροατία (1998), το Ισραήλ (2000), τη Γερμανία (2000) και την Ισλανδία (2003).

5. Η έρευνά μας

Η έρευνά μας είχε στόχο τη διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων γύρω από το φαινόμενο της χρήσης σωματικής και συναισθηματικής βίας στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Επιπλέον στόχος ήταν η ανίχνευση τυχόν ανάγκης ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης στα υπό εξέταση θέματα. Τέλος η έρευνα φιλοδοξεί να αποτελέσει

αφετηρία για μελλοντικές, πιο εξειδικευμένες και μεγαλύτερης έκτασης προσπάθειες μελέτης του φαινομένου.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 307 άτομα από δυο διαφορετικές ομάδες πληθυσμού. Την πρώτη αποτέλεσαν 150 φοιτητές Σχολών του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο (επιλέχθηκαν 30 φοιτητές από πέντε διαφορετικές σχολές, , ενώ τη δεύτερη 157 εργαζόμενοι στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα . Από το συνολικό δείγμα, 211 άτομα (69%) ήταν γυναίκες και 96 άνδρες (31%, βλ. Παράρτημα, Πίνακας 1). Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του ερωτηματολογίου το οποίο περιέλαβε τελικά 4 κατηγορίες κλειστών ερωτήσεων . Οι ερωτήσεις διερευνούσαν τις στάσεις των συμμετεχόντων για την σωματική τιμωρία (π.χ. «Η σωματική τιμωρία αποτελεί δικαίωμα των γονέων»), τις συμπεριφορές που θεωρούνται ως μέσα διαπαιδαγώγησης (π.χ. «κλείσιμο στο δωμάτιο», «τράβηγμα μαλλιού», «χτύπημα με αντικείμενο») καθώς και το επίπεδο της ενημέρωσης των συμμετεχόντων όσον αφορά θέματα σχετικά με τη σωματική και συναισθηματική κακοποίηση των παιδιών.

Λόγω περιορισμένου χώρου παραθέτουμε εδώ μόνο τα συμπεράσματα και τα γραφικά της Έρευνας στα Παραρτήματα.

5.1 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι η πλειοψηφία διαφωνεί με την άποψη ότι η σωματική τιμωρία αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα των γονέων ενώ παράλληλα συμφωνεί με το ότι η χρήση της συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των ανηλίκων. Στη διεθνή βιβλιογραφία έχει υποστηριχτεί ότι οι στάσεις και οι απόψεις γύρω από το εν λόγω φαινόμενο, οι οποίες πολλές φορές καθοδηγούν την συμπεριφορά, διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από τις εμπειρίες του κάθε ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, έχει λεχθεί ότι η χρήση της σωματικής ή/και συναισθηματικής κακοποίησης καθορίζεται από το μαθημένο γονεϊκό πρότυπο αλλά και την πεποίθηση που μπορεί να έχει κάποιος ότι αυτά αποτελούν αποτελεσματικά πειθαρχικά μέσα (Corral-Verdugo, Frias-Armenta, Romero, & Munzo, 1995; Socolar & Stein, 1995, Youssef, Attia, & Kamel, 1998).

Επιπλέον, φαίνεται ότι ο προσδιορισμός του περιεχομένου της συναισθηματικής κακοποίησης απαντά μεγάλη δυσκολία. σε αντίθεση με τους όρους της σωματικής

τιμωρίας και σωματικής κακοποίησης. Το εύρημα αυτό έχει επιβεβαιωθεί και από άλλους ερευνητές (π.χ. O' Hagan, 1995 · Hamarman & Bernet, 2000). Η προβληματική για τον ορισμό αυτής της μορφής κακοποίησης εγείρει σημαντικά ζητήματα ακόμη και στην αξιολόγηση του φαινομένου. Ενδεικτικό είναι ότι στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας παρατηρείται περιορισμένη προσοχή των ειδικών στον εντοπισμό και στην καταγραφή του με αποτέλεσμα πολλές φορές την υποεκτίμηση του φαινομένου (Trowell, Hodges, & Leighton-Laing, 1997· Glaser, 2002 · Thompson & Kaplan, 1999 · O' Hagan, 1995).

Ένα άλλο εύρημα είναι ότι όσο πιο στενή η σχέση με το παιδί, τόσο πιο πιθανή είναι και η χρήση σωματικής βίας. Πράγματι, έχει υποστηριχθεί ότι αντίθετα από τη σεξουαλική κακοποίηση, στη σωματική και συναισθηματική κακοποίηση και παραμέληση, ο “δράστης” είναι σχεδόν πάντα το άτομο πρωταρχικής φροντίδας του παιδιού. Μάλιστα, στις οικογένειες και με τους δύο γονείς, συμβαίνει είτε και οι δύο να συμβάλλουν στην κακομεταχείριση του παιδιού, είτε ο “μη-δράστης” γονιός να είναι ανίκανος να προσφέρει αποτελεσματική προστασία (Glaser, 2002).

Τα αποτελέσματα έδειξαν επίσης ότι ο ένας στους πέντε συμμετέχοντες έχει προσωπική εμπειρία σωματικής-συναισθηματικής κακοποίησης. Το εύρημα αυτό συμφωνεί με προηγούμενα δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία τα ποσοστά σωματικής ή/και συναισθηματικής κακοποίησης κυμαίνονται γύρω στο 18% των παιδιών (Government Statistical Service, 2000). Στην Αμερική, σε μια πανεθνική μελέτη σε ένα δείγμα 2,814 οικογενειών, η εμφάνιση σωματικής τιμωρίας απαντήθηκε στο 29% των παιδιών, ενώ αυτή της συναισθηματικής κακοποίησης στο 14% του δείγματος (Jones & McCurdy, 1992). Σε μια άλλη μελέτη, βρέθηκε ότι η συναισθηματική κακοποίηση συνυπήρχε στο 90% των παιδιών που είχαν υποστεί σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση (Glaser, 2002).

Τέλος, έγινε σαφές ότι η πλειοψηφία έχει ανάγκη πληρέστερης ενημέρωσης γύρω από θέματα που αφορούν το υπό εξέταση φαινόμενο. Πράγματι, η ευαισθητοποίηση γονιών και ειδικών στη συγκεκριμένη μορφή κακοποίησης λόγω των σημαντικών επιπτώσεών της κρίνεται απαραίτητη (Thompson & Kaplan, 1995). Προγράμματα πρόληψης-ευαισθητοποίησης σε επίπεδο κοινότητας από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, θα μπορούσαν να αποδειχθούν ιδιαίτερα χρήσιμα προς αυτή την κατεύθυνση.

6. Επίλογος

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων τάσσεται κατά της χρήσης της σωματικής τιμωρίας ως μέτρο διαπαιδαγώγησης. Αποκάλυψαν επίσης τη θυματοποίηση ενός σημαντικού αριθμού ατόμων. Επιπρόσθετα έγινε σαφής η ανάγκη για πληρέστερη πληροφόρηση πάνω στα ευαίσθητα ζητήματα των δικαιωμάτων των ανηλίκων. Φαίνεται ότι το αίτημα για παρέμβαση σε επίπεδο τόσο ατομικό όσο και οικογενειακό είναι επιτακτικό.

Συνοψίζοντας τα συμπεράσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας υπογραμμίζεται ότι η σωματική τιμωρία διδάσκει τα παιδιά πως η πρόκληση πόνου σε τρίτο άτομο προκειμένου να επιτευχθεί ο επιθυμητός στόχος είναι ένας αποδεχτός τρόπος συμπεριφοράς. Επίσης υποτιμά τη δύναμη και τα ευεργετικά αποτελέσματα του λόγου, ενώ εξαίρει τη σωματική υπεροχή. Δεν είναι αποτελεσματική και δεν έχει μορφωτική αξία. Δημιουργεί παιδιά με έντονες φοβίες, χαμηλή αυτοεκτίμηση, δυσκολίες προσαρμογής, ενώ μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε διαταραχές συμπεριφοράς. Συνδέεται συχνά με χαμηλή σχολική επίδοση και υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς. Τέλος, έχει αποδειχθεί ότι οδηγεί συχνά σε σωματική κακοποίηση αφού τα όρια μεταξύ του επιτρεπτού σωφρονισμού και της υπερβολικής βίας είναι δυσδιάκριτα.

Στη χώρα μας, η ρητή απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας (παρά τη σημαντική καθυστέρηση) ως αναγκαίας και αναπόφευκτης μεθόδου διαπαιδαγώγησης των παιδιών, συμβάλλει αποφασιστικά στην προστασία, την προαγωγή και την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Η λήψη μιας σειράς μέτρων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των γονέων και των επαγγελματιών που ασχολούνται με τους ανηλίκους και τις οικογένειές τους θεωρείται επιβεβλημένη. Η ίδρυση του Δικτύου για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά (Οκτώβριος, 2005), στόχο έχει μεταξύ άλλων την ανάπτυξη κοινών δράσεων, την υποστήριξη θεσμικών αλλαγών και την ανάπτυξη ευρείας εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, προκειμένου να εμπεδωθεί η νομοθετική ρύθμιση του άρθρου 4 του Ν. 3500/2006.

Στις ευνομούμενες πολιτείες τα παιδιά είναι φορείς και υποκείμενα καθολικών, αδιαίρετων και αναφαίρετων δικαιωμάτων. Στις μέρες μας η ανάγκη για αυξημένη προστασία της ανηλικότητας προκύπτει τόσο επιτακτικά όσο ποτέ.

Βιβλιογραφία

- Bryan, J. W. & Freed, F. W. (1982). Corporal punishment: Normative data and sociological and psychological correlates in a community population. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 77–87.
- Burns, N. (1992). International perspectives on corporal punishment legislation. Ottawa, Ontario: Department of Justice Canada.
- Corral-Verdugo, V., Frias-Armenta, M., Romero, M., & Munzo, X. A. (1995). Validity of a scale measuring beliefs regarding the “positive” effects of punishing children: A study of Mexican mothers. *Child Abuse & Neglect*, 19, 669–679.
- Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά, <http://www.somatikitimoria.gr>.
- Durrant, J. E. (2003). Legal reform and attitudes toward physical punishment in Sweden. *The International Journal of Children’s Rights*, 11, 147–173.
- Duvall, D. & Booth, A. (1979). Social class, stress, and physical punishment. *International Review of Modern Sociology*, 9, 103–117.
- Erlanger, H. S. (1974). Social class and corporal punishment in child rearing: A re-assessment. *American Sociological Review*, 39, 68–85.
- Eron, L. D. (1996). Research and public policy. *Pediatrics*, 98, 821-823.
- Escovar, L. A. & Escovar, P. L. (1985). Retrospective perception of parental child rearing practices in three culturally different college groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 9, 31–49.
- Φερέτη Ε. (2000). Η χρήση βίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών: ερευνητικά δεδομένα και προεκτάσεις. Στο «Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (σελ. 543-552), Αθήνα
- Fereti, I. & Stavrianaki, M. (1997). The use of physical punishment in the Greek family: Selected socio-demographic aspects”. *International Journal of Child and Family Welfare*, 2 (3), 66, 206-216.
- Flynn, C. P. (1994). Regional differences in attitudes toward corporal punishment. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 314-324.
- Gil, D. G. (1970). Violence Against Children - Physical Child Abuse in the United States. Boston: Harvard University Press.
- Giles-Sims, J., Straus, M. A., & Sugarman, D. B. (1995). Child, maternal and family characteristics associated with spanking. *Family Relations*, 44, 170–176.

- Glaser, D. (2002). Emotional Abuse and Neglect (Psychological Maltreatment): a Conceptual Framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697-714.
- Government Statistical Service (2000). Children and young people on child protection registers. London: Department of Health.
- Graziano, A. M., Hamblen, J. L., & Plante, W. A. (1996). Subabusive violence in child rearing in middle-class American families. *Pediatrics*, 98, 845-848.
- Graziano, A. M. & Kuncie, L. J. (1992). Effects of corporal punishment on children. *Violence Update*, 1, 8-10.
- Graziano, A. M. & Namaste, K. A. (1990). Parental use of physical force in child discipline: A survey of 679 college students. *Journal of Interpersonal Violence*, 5(4), 449-463.
- Greven, P. (1990). Spare the child: The religious roots of punishment and the psychological impact of physical abuse. New York: Alfred A. Knopf.
- Hamarman S. και Bernet W. (2000). Evaluating and Reporting Emotional Abuse in Children: Parent-Based Focus Aids in Clinical Decision-Making. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 928-930.
- Jutengren, G. & Palmérus, K. (2002). "A Comparison of Swedish and US Fathers' Self-reported Use of Parental Discipline". *Children & Society*, 16, 246-259.
- Jones, E. D., & McCurdy, K. (1992). The links between types of maltreatment and demographic characteristics of children. *Child Abuse & Neglect*, 16, 201-215.
- Kenny, M. C. (2004) Teachers' attitudes toward and knowledge of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 28, 1311-1319.
- Larzelere, R. E. (2000). Child outcomes of nonabusive and customary physical punishment by parents: An updated literature review. *Clinics of Child and Family Psychology Review*, 3, 199-221.
- Μανωλεδάκης, Ι. (1984). Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο στο Ποινικό Δίκαιο, ΝοΒ 32, 1105-1114.
- McCormick, K. E (1992). Attitudes of primary care physicians toward corporal punishment. *Journal of the American Medical Association*, 267 (23), 3161-3165.
- Nobes, G. & Smith, M. (1997). Physical punishment of children in two parent families. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 271-281.
- Μόσχος, Γ., & Θεμελή, Ό. (2007). Ο ρόλος του νόμου στην εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας των παιδιών. Ο πρόσφατος νόμος 3500/2006 για την ενδο-οικογενειακή

βία. Αναφορά στον παιδαγωγικό χαρακτήρα του θεσμικού πλαισίου. Ο κρίσιμος ρόλος άλλων θεσμών στον μετασχηματισμό στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών του κοινωνικού συνόλου. Στο «Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο για την εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά», Επιμ Γ. Νικολαΐδης, Κ. Πετρουλάκη και Μ. Σταυριανάκη (σελ. 56-66), Ι.Κ.Π.Α., Αθήνα.

- O' Hagan K.P. (1995) Emotional and Psychological Abuse: Problems of Definition. *Child Abuse & Neglect*, 19, 449-461.
- Pleck, J. H. (1986). *Working wives/working husbands*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Smith, M. (1995). A community study of physical violence to children at home and associated variables. Presented at 5th European Conference, ISPCAN, Norway.
- Socolar, R. R., & Stein, R. E. (1995). Spanking infants and toddlers: Maternal belief and practice. *Pediatrics*, 95, 105–111.
- Statistics Sweden. (1996). *Spanking and other forms of physical punishment*. Stockholm: Statistics Sweden.
- Straus, M. A. (1991). Discipline and deviance: Physical punishment of children and violence and other crime in adulthood. *Social Problems*, 38, 133-154.
- Straus, M. A. (1994). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers Inc. σελ. 319.
- Straus, M. A. (2000). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children* (2nd ed.). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Straus, M. A. & Moynihan, M. M. (1994). Who spansks the most? In M. A. Straus (Ed.), *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families* (pp. 49–63). New York: Lexington Books.
- Straus, M. A. & Mouradian, V. E. (1998). Impulsive corporal punishment by mothers and antisocial behavior and impulsiveness of children. *Behavioral Science Law*, 16, 353-374.
- Straus, M. A. & Stewart, J. H. (1999). Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics. *Clinics of Child Family Psychology Review*, 2, 55-70.

- Straus, M. A. & Yodanis, C. L. (2000). Physical abuse. In M. A. Straus (Ed.), *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children* (2nd ed.) (pp. 81–97). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Straus, M. A., Sugarman, D. B., & Giles-Sims, J. (1996). Spanking by parents and subsequent antisocial behavior of children. *Archives of Pediatric Adolescent Medicine, 151*, 767-781.
- Sverne, T. (1993). Children's Rights in Scandinavia in a Legal and Historical Perspective. *Family and Conciliation Courts Review, 31*, 299–312.
- Tirosch, E., Shechter, S. O., Cohen, A., & Jaffe, M. (2003). Attitudes towards corporal punishment and reporting of abuse. *Child Abuse & Neglect, 27*, 929–937.
- Thompson A.E. & Kaplan C.A. (1995). Childhood emotional abuse. *British Journal of Psychiatry, 168*, 143–148.
- Trowell J., Hodges S. και Leighton-Laing J. (1997). Emotional Abuse: The Work of a Family Centre. *Child Abuse Review, 6*, 357-369.
- Youssef, R. M., Attia, M. S., & Kamel, M. I. (1998). Children Experiencing Violence I: Parental Use of Corporal Punishment. *Child Abuse & Neglect, 22 (10)*959–973.
- Wolfner, G. D. & Gelles, R. J. (1993). A profile of violence toward children: A national study. *Child Abuse & Neglect, 17*, 197–212.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

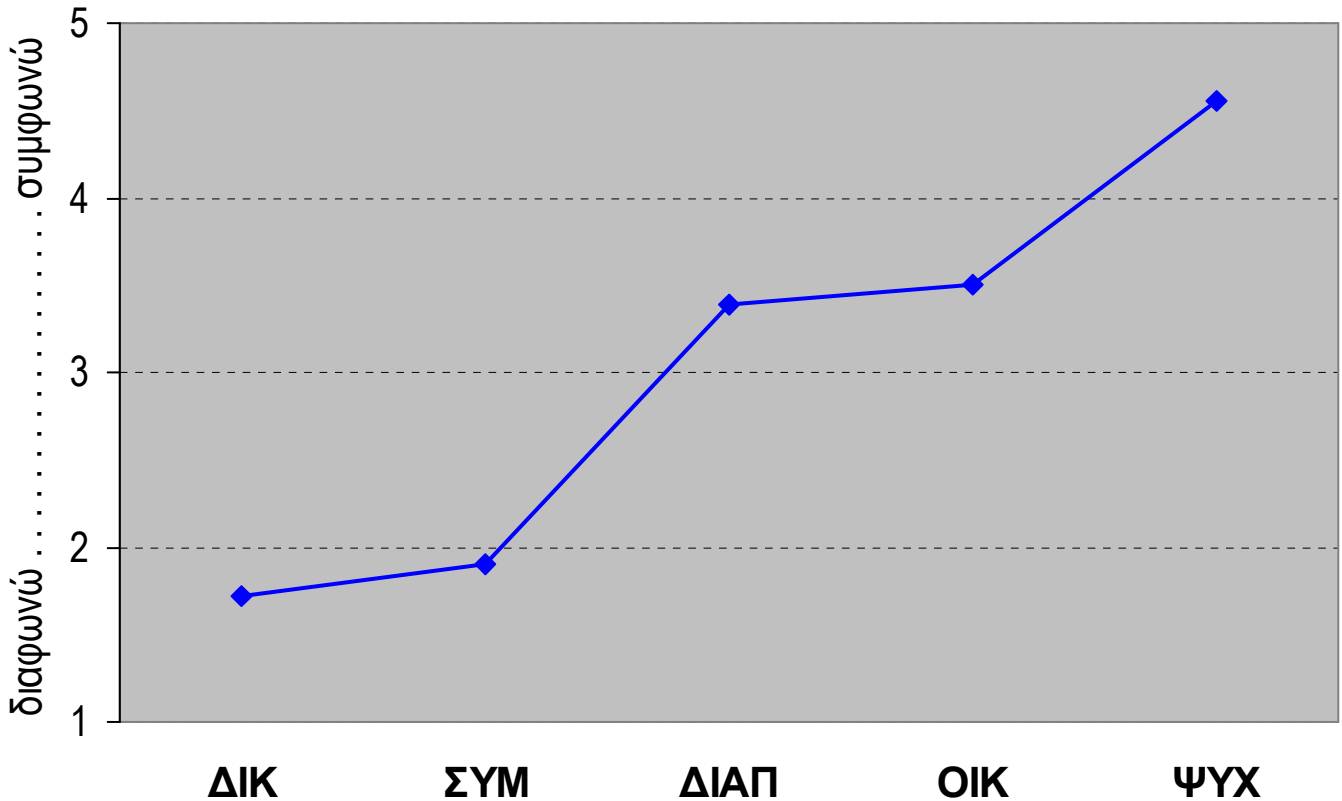
ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κατανομή των συμμετεχόντων ως προς την ομάδα και το φύλο

Ομάδα	Φύλο		Σύνολο
	Άνδρες	Γυναίκες	
	<i>f</i>	<i>f</i>	
Εργαζόμενοι	62	95	157
Φοιτητές	34	116	150
Ψυχολογίας	5	25	30
ΠΤΔΕ/ΠΤΝ	3	27	30
Κοινωνιολογίας	5	25	30
Οικονομικού	12	18	30
Φιλοσοφικής	9	21	30
Σύνολο	96	211	307

ΣΧΗΜΑ 1

Μέσοι όροι των στάσεων των συμμετεχόντων
σχετικά με τη σωματική τιμωρία

ΔΙΚ Η σωματική τιμωρία αποτελεί δικαίωμα των γονέων.

ΣΥΜ Η σωματική τιμωρία του παιδιού βοηθάει στη συμμόρφωση των αδελφών του.

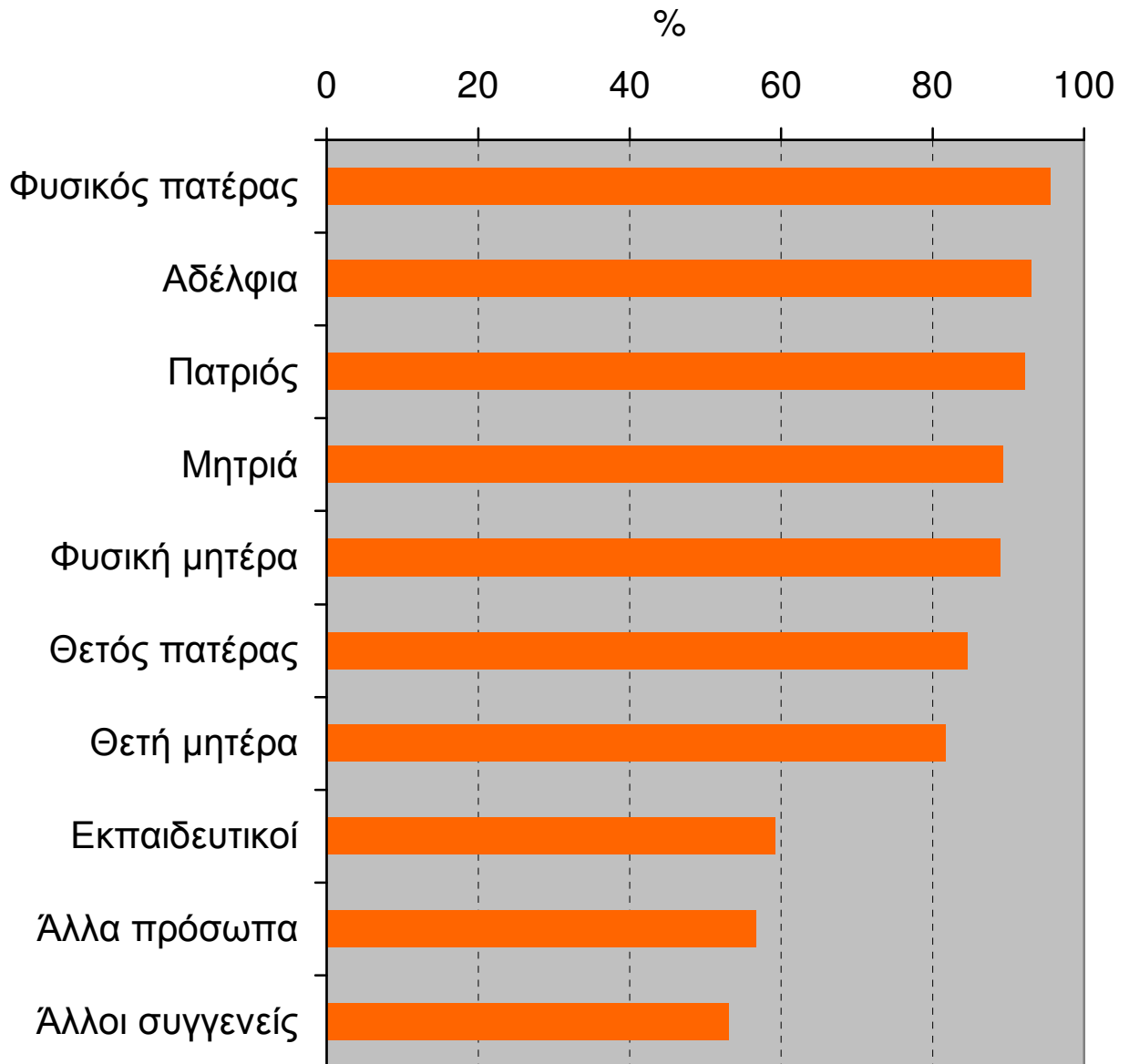
ΔΙΑΠ Οι περισσότεροι γονείς στην Ελλάδα χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης.

ΟΙΚ Η σωματική τιμωρία συναντάται συχνότερα σε οικογένειες με χαμηλό μορφωτικό, κοινωνικό, οικονομικό επίπεδο.

ΨΥΧ Η σωματική τιμωρία έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών.

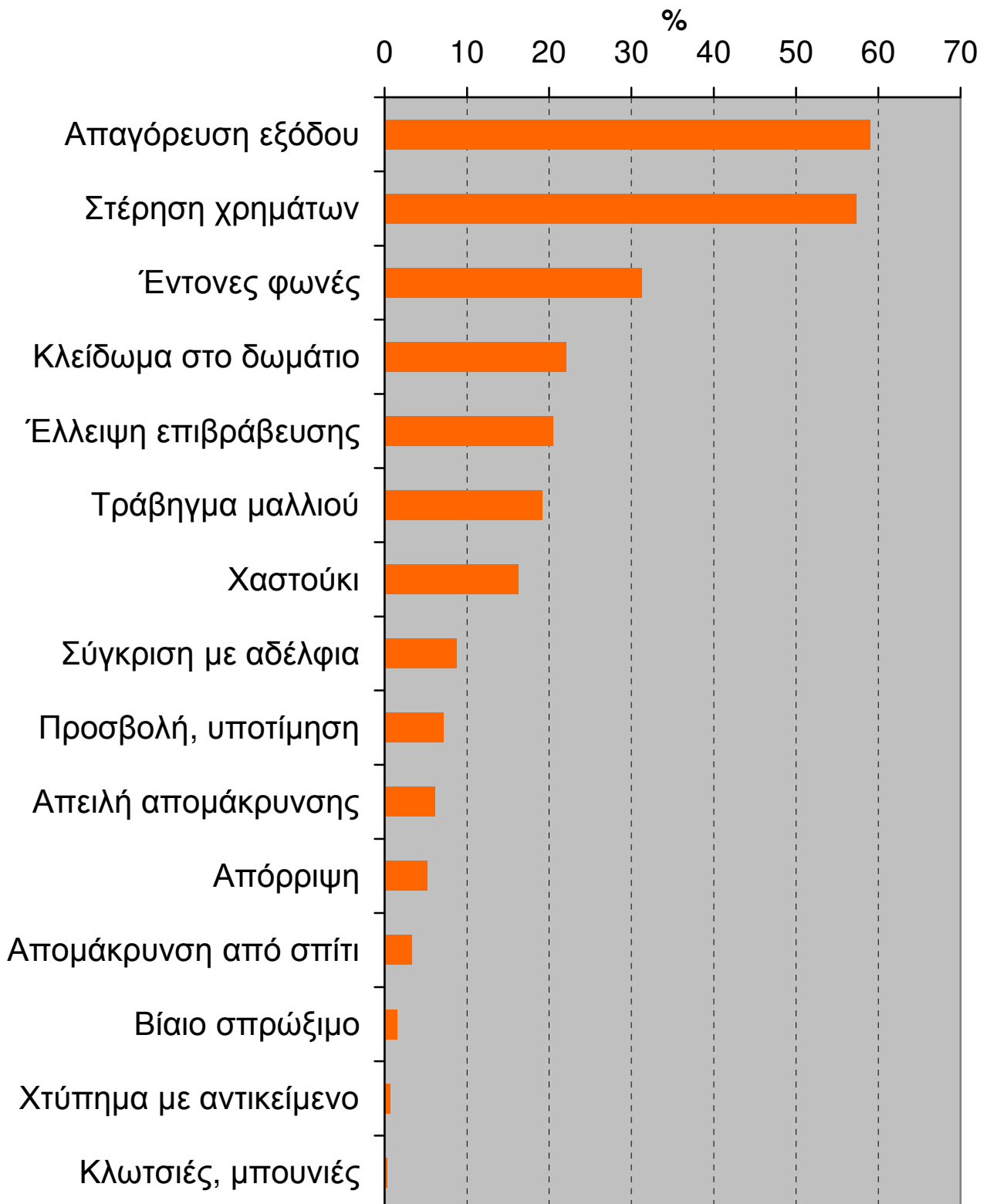
ΣΧΗΜΑ 2

Κατανομή (%) των προσώπων που χρησιμοποιούν συχνότερα σωματική τιμωρία, κατά τη γνώμη των συμμετεχόντων

ΣΧΗΜΑ 3

Κατανομή (%) των συμπεριφορών που θεωρούνται
ως μέσα διαπαιδαγώγησης

ΣΧΗΜΑ 4

Κατανομή (%) των συμπεριφορών που θεωρούνται ως τιμωρία

ΣΧΗΜΑ 5

Κατανομή (%) των συμπεριφορών που θεωρούνται
ως σωματική κακοποίηση

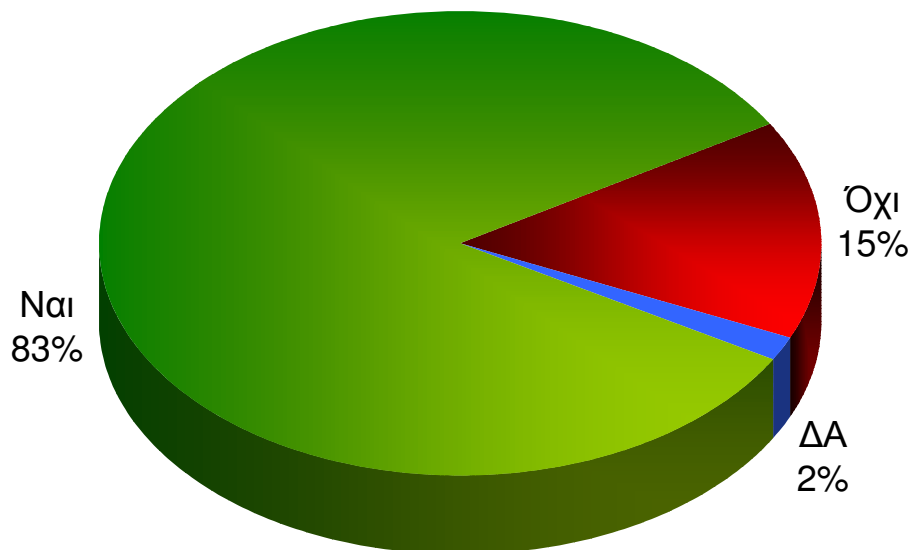
ΣΧΗΜΑ 6

Κατανομή (%) των συμπεριφορών που θεωρούνται
ως συναισθηματική κακοποίηση

ΣΧΗΜΑ 7

Κατανομή (%) των αποκρίσεων των συμμετεχόντων
όσον αφορά τη γνώση συγκεκριμένων περιστατικών
σωματικής-συναισθηματικής κακοποίησης

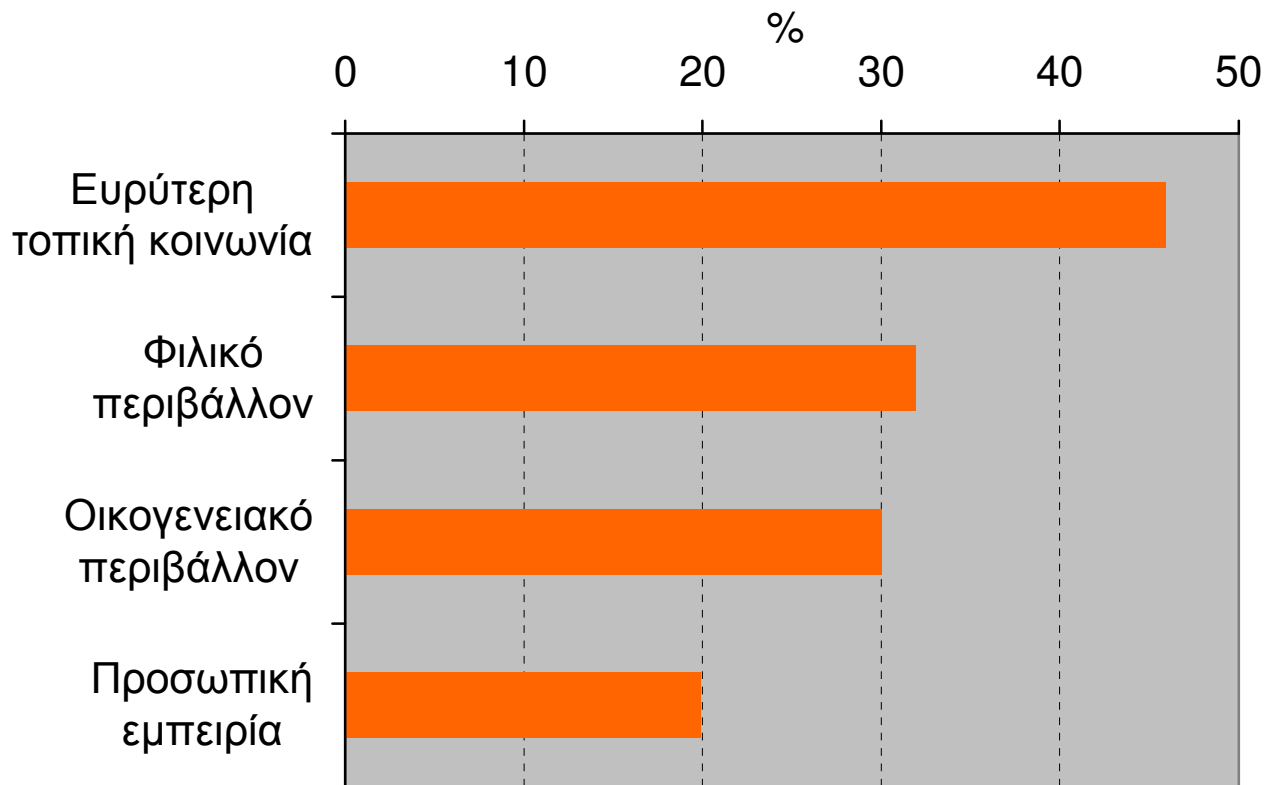
ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ταξινόμηση των συμπεριφορών που θεωρούνται ως μέσα διαπαιδαγώγησης, τιμωρία, σωματική κακοποίηση και συναισθηματική κακοποίηση

Συμπεριφορές	Μέσα δια- παιδαγώγησης	Τιμωρία	Σωματική κακοποίηση	Συναισθηματική κακοποίηση
Χαστούκι	7	4	4	12
Τράβηγμα μαλλιού	6	5	5	13
Βίαιο σπρώξιμο	13	14	3	11
Κλωτσιές, μπουνιές	15	12	1	8
Χτύπημα με αντικείμενο	14	13	2	9
Έντονες φωνές	3	7	7	6
Προσβολή, υποτίμηση	9	11	8	1
Κλείδωμα στο δωμάτιο	4	3	9	10
Απαγόρευση εξόδου	1	1	10	14
Στέρξη χρημάτων	2	2	15	15
Απειλή απομάκρυνσης	10	8	13	5
Απομάκρυνση	12	6	6	4
Έλλειψη επιβράβευσης	5	9	11	7
Σύγκριση με αδέρφια	8	15	12	3
Απόρριψη	11	10	14	2

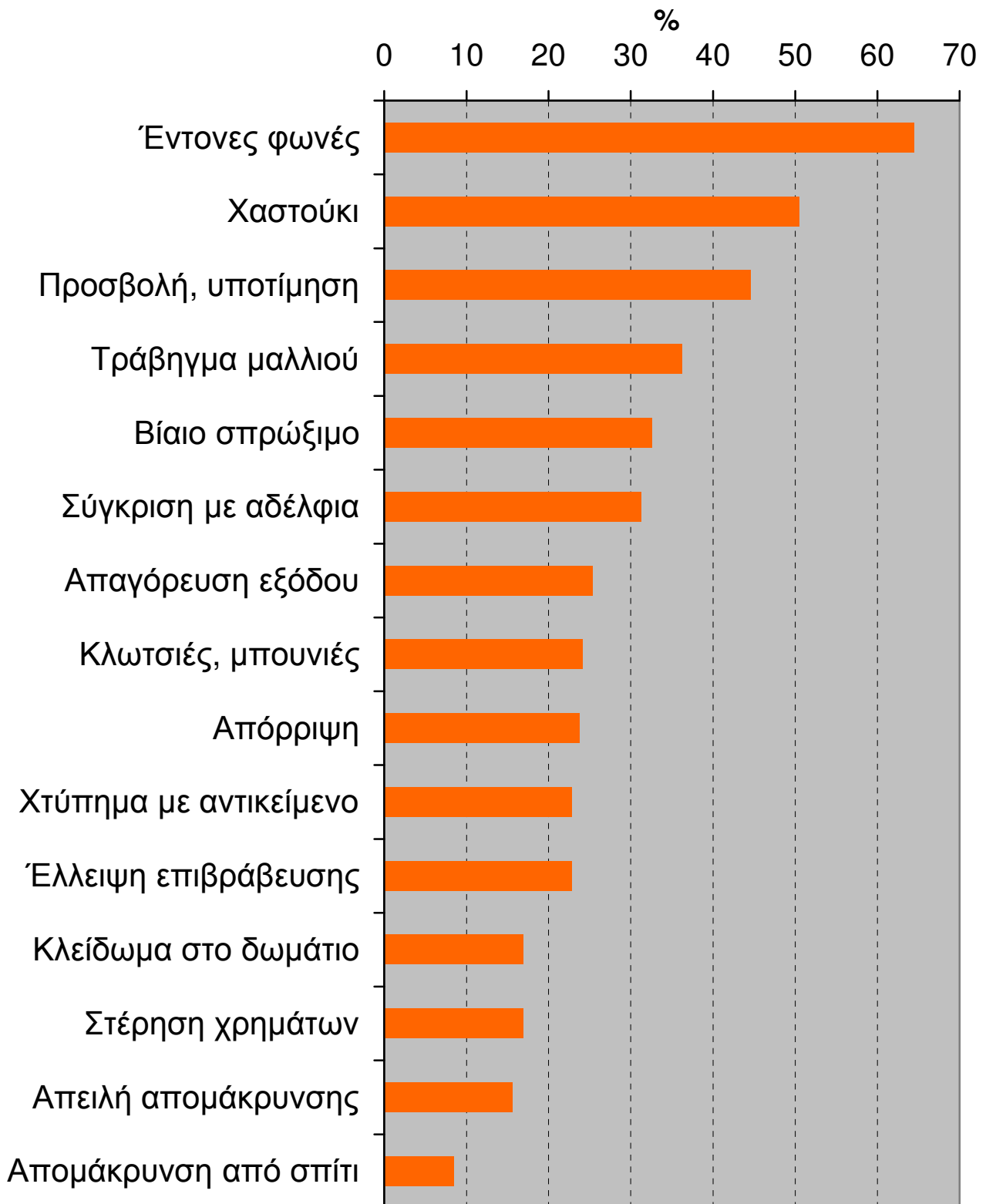
ΣΧΗΜΑ 8

Κατανομή (%) του πλαισίου όπου συνέβη
η αναφερόμενη από τους συμμετέχοντες κακοποίηση

ΣΧΗΜΑ 9

Κατανομή (%) της μορφής της αναφερόμενης
από τους συμμετέχοντες κακοποίησης

ΣΧΗΜΑ 10

Κατανομή (%) της ενημέρωσης των συμμετεχόντων
όσον αφορά θέματα σχετικά με τη σωματική και
συναισθηματική κακοποίηση των παιδιών

